

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-109>

УДК 005.21:655.4/.5

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КНИЖКОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

TRENDS OF THE UKRAINIAN BOOK MARKET DURING THE WAR

Голубовський Роман Ігорович

аспірант,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1006-6078>

Holubovskyi Roman

Lviv Polytechnic National University

У статті проаналізовано вплив війни на книжковий ринок України. На підставі аналізу динаміки розвитку книговидавництва за 2022–2023 роки описано виклики та тенденції ринку після повномасштабного вторгнення росії. Початкове падіння продажів книжок стало викликом для видавництва, однак згодом було зафіксовано значне зростання попиту на українську літературу, яке підтримувалося національним прагненням підтримувати власну культуру та ідентичність. Стаття підкреслює адаптацію галузі до нових умов, зокрема збільшення кількості книгарень, зростання продажів через Інтернет та перехід на електронні та аудіокнижки як відповідь на зміни споживацьких вподобань. Особливо важливим аспектом є заборона книжок російського виробництва та зростання інтересу до українських авторів, як класиків, так і сучасників, що відображає зміцнення національної свідомості через читання.

Ключові слова: книжковий ринок, книжковий маркетинг, цифровий маркетинг, книжка, аудіокнижка, електронна книга, українська література.

The article analyzes the impact of the war on the book market of Ukraine in 2022–2023, highlighting how critical socio-economic changes affected publishing and consumer preferences. Since the beginning of the full-scale invasion of Russia in 2022, the book market has faced serious challenges: a sharp drop in sales, the shutdown of many bookstores, as well as the emigration of part of consumers. However, the market soon demonstrated remarkable resilience and resilience, building on growing national interest in Ukrainian culture and identity. The article examines in detail the mechanisms of adaptation of the book industry to new military realities. It includes an analysis of changes in publishing strategies, such as the increase in the number of bookstores, particularly large chains, and the growth of online sales. The transition of consumers to digital formats of books – ebooks and audio books, which turned out to be especially convenient and accessible in the conditions of war. An important aspect of the study is the rejection of the Ukrainian market and consumers from Russian book products, which was accompanied by legislative bans on the import of Russian and Belarusian books. This contributed to the growth of demand for books by domestic authors, both classics and modern writers, whose works play a key role in the formation of national consciousness. The article also highlights the growing international interest in Ukrainian literature, which stimulates translations and publications abroad, despite the perceived lack of professional translators. However, the article emphasizes the significant impact of marketing efforts, such as digital promotions and the revival of offline book festivals, which are reviving cultural life and contributing to the further development of the industry. Overall, the study demonstrates how the book market not only adapts to the challenges, but also actively exploits the opportunities for cultural development and the maintenance of national identity in the context of war.

Keywords: books market, book marketing, digital marketing, book, audiobook, ebook, Ukrainian literature.

Постановка проблеми. Книжка не належить до продуктів першої необхідності. Вона не закриває найважливіших утилітарних потреб для людини – харчування, житло, тепло, захист. А значить в умовах кризи й браку коштів споживачі швидше відмовляться

від купівлі книжок, як одного з необов'язкових продуктів. Попри це, відомі випадки, коли книжка опинялась у тривожній валізці людей, що покидали своє житло з початком повномасштабного вторгнення військ російської федерації в Україну. Крім цього, ціллю атаки

росії стала не лише українська державність, але й українська культура в цілому – і українська література як один із її стовпів. А це в свою чергу підвищило в очах українських споживачів важливість книжки як продукту носія української культури. Додатковими економічними факторами стали зменшення населення, збіднішання населення та здорожчання книжкової продукції через здорожчання паперу. У таких умовах гравцям книжкового ринку України потрібно було вижити і функціонувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику видавничої діяльності в Україні досліджували Т. Єжижанська [1], В. Ситник [2; 6], Н. Вовк [3], А. Кваско [4], О. Сухокурова [4], О. Шайда [5], С. Шайда [5] та інші. Актуальний стан видавничого ринку України відображений у звітах Українського інституту книги [7; 8] та звітах Книжкової палати України [9; 16].

Мета статті. Щоб розглянути сучасний стан книжкового ринку України, проаналізувати його в динаміці й виявити тенденції, потрібно виконати такі завдання:

- Знайти й проаналізувати дані про суб'єктів книжкового ринку України;
- Співставити із політичними, економічними й соціальними реаліями;
- Виявити й окреслити загальні тенденції в роботі цих суб'єктів та ринку загалом.

Для реалізації завдань використовувати мемо загальнонаукові методи дослідження: спостереження та синтезу для дослідження діяльності суб'єктів книжкового ринку, методи аналізу та класифікації для співставлення з реаліями та виявлення тенденцій та закономірностей роботи книжкового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Книжковий ринок України важко назвати стабільним [1]. Як тільки він почав оживати у 2016–2019 роках, після початку війни з росією у 2014 році, почалась пандемія COVID-19 й спричинила економічну кризу. Як тільки завдяки запровадженню державної програми «єПідтримка» в кінці 2021 року й тому, що українці часто витрачали «ковідну тисячу» на книжки, знову почався ріст, почалося повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року. У перші місяці після початку вторгнення обсяги продажу книжок катастрофічно знизилися, а то й зовсім призупинилися. Частина книгарень не працювали, частина персоналу видавництва переїхала, рятуючись від бойових дій, частина опинилась в лавах збройних сил або зайнялись

волонтерською діяльністю – книжковий ринок завмер. А у другій половині року більшість видавців могли спостерігати підвищення інтересу до читання і як наслідок – попиту на книги. Окремі видавці частково відносили рівень продажів, а деякі навіть збільшили.

Завдяки адаптації видавництва до складних умов життя країни у війні, їм вдалося вистояти. Хоча кількість виданих найменувань зменшилася на 50,5% в порівнянні з попереднім роком. За даними Книжкової палати України, в Україні у 2022 році видали 8716 книжок та брошур, хоча у 2021 році це число становило 17248 видань. Також суттєво зменшилися тиражі: 2021 року було 25652 тисяч примірників, у 2022 – вже 9178 тисяч примірників [9].

А вже у 2023 році випуск книжкової продукції в Україні зріс на 73% за кількістю видань, порівняно з 2022 роком, а за тиражем – на 203% [10]. Зростання також вплинуло на фінансові показники. Наприклад, дохід видавництва «Наш Формат» у 2023 році зріс у 1,7 раза – до понад 140 млн грн. [17].

Ще одним індикатором зростання книжкового ринку є збільшення кількості книгарень. За 2023 рік в Україні відкрилися близько 50 нових книгарень [11], серед них 22 нові магазини відкрила мережа «Книгарня Є», 8 книгарень – «КСД», 3 книгарні-кав'ярні «Видавництво Старого Лева», а також «Книголенд», «Vivat», «Сенс» на Хречатику, незалежні книгарні «Фундамент», «book.ua», «RID», «Readeat», «Сковорода», «Місто», «Readellion», «кінокнигарня Жовтень» тощо. Загалом, згідно переліку Українського інституту книги станом на 28 лютого 2024 року в Україні працює 461 книжковий магазин [18].

У 2023 році виторг мережі книжкових магазинів «Книгарня Є» збільшився майже вдвічі – до 823,3 млн грн, свідчать дані YouControl. Таку ж динаміку зростання продемонструвала мережа «КСД» – компанія отримала 593,1 млн чистого доходу від реалізації [14]. Усе добре і з продажами книг через мережу Інтернет. У 2023 році виторг української книжкової платформи Yakaboo виріс до 492 млн [20].

Відтак основні проблеми, з якими зіткнувся книжковий ринок України – війна, спричинені нею логістичні проблеми, зменшення читачів через зменшення населення країни, зменшення купівельної спроможності, здорожчання паперу, проблема з кадрами. Зростання випуску книжкової продукції попри перечислені проблеми стався перш за все через зникнення з ринку російської книги.

До повномасштабного вторгнення книги з росії займали від 50 до 70% ринку [19]. Після 24 лютого 2022 року як читачі так і гравці книжкового ринку почали відмовлятися від російської мови, російської літератури й російської книги. Через війну з'явилась тенденція до скасування російської культури – особливо гостро це відбулося в Україні, але цей тренд, хай і не в такому категоричному прояві, поширився й на Захід: в Європу та США. А вже 22 червня 2023 року Президент підписав закон 2309-IX про заборону ввозу та розповсюдження книг з росії та Білорусі. Цей закон інституціалізував загальну відмову від російської книги як споживачів, так і книгарень, які поступово відмовлялись від продажу, і остаточно звільнив місце для українських книжок на книжкових полицях.

Ціллю атаки росії стала не лише українська державність, але й українська ідентичність. У відповідь на це українським читачам стало цікаво досліджувати цю ідентичність. Як наслідок, стали популярними книги українських авторів – як класиків, так і сучасників. Видавництва наввипередки почали випускати серії української класики, або ж видавати окремі популярні класичні твори – як наприклад «Тигролови» Івана Багряного чи «Місто» Валер'яна Підмогильного. Стала бестселером нон-фікшн книга Віри Агеєвої «За лаштунками імперії», яка розповідає, як українські літератори берегли українську ідентичність від російського імперіалізму. А серед найбільш продаваних книжок 2023 року є книжки сучасних українських письменників – зокрема «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» Ілларіона Павлюка (44 тисячі проданих), «Колонія. Нові темні віки» Макса Кідрука (33 тисячі), «Танці з кістками» Андрія Сем'янківа (28 тисячі), «За Перекопом є земля» Анастасії Левкової (26 тисяч) [13]. У відповідь на такий шалений попит видавництва охоче видають навіть сучасних авторів-дебютантів, в тому числі різних жанрів, як то детектив чи фентезі.

Також помітним є запит на українських авторів за кордоном. За 2023 рік вийшло понад 130 перекладів українських книжок іноземними мовами [11]. Хоча й бракує фахових нативних перекладачів з української на місцеві мови.

Поруч із паперовою книгою, зростають продажі електронної книжки та аудіо книжки. Причинами є нижча ціна за паперову книжку та зручність читання – електронні та аудіокнижки зручно читати та слухати в укриттях,

дорозі чи навіть на передовій. Наприклад сегмент цифрової книги Yakaboo зріс на 44% у 2022 році, а за 2023 рік зросли вдвічі [20]. Якщо раніше було очікування, що електронна книжка витіснить з ринку паперову, то як за світовими, так і за українськими трендами зрозуміло, що паперова книга все ж зберігає найбільшу долю ринку. Натомість неочікувано добре зростає ринок аудіокниг – як світовий так і український – і майже наздогнав ринок електронних книг. Продажем аудіокниг в Україні успішно займаються сервіси «Абук», «Megogo Audio» та «Yakaboo».

Збільшення попиту на українську і україномовну книжку завдячує не лише припливу аудиторії, яка раніше купувала російські книжки, але й збільшенню активності самої аудиторії. Українська книжка стає маркером людини культурної й освіченої, а відтак самі читачі активно долучаються до промоції читання. Зокрема, книга стає модним аксесуаром для фото у соціальних мережах, розвиваються читацькі клуби, збільшується число книжкових блогерів (у Instagram, YouTube, TikTok) чи подкастерів та їх вплив на галузь. Деякі видавництва тепер напругою працюють із блогерами чи клубами.

Історично книговидавництво зав'язане на Харкові, й там продовжується відбуватись книгодрукування. Але літературне життя найактивніше відбувається у столиці та західних областях: для книгарів обов'язковими є презентації книг у Києві та Львові.

Стосовно маркетингових заходів, то у 2022 році уся промоційна діяльність пішла в мережу діджитал-канали – реклама в пошуку й таргетингова реклама в соціальних мережах. Лише у 2023 році повернулись офлайн фестивалі – зокрема традиційні «Книжковий Арсенал» у Києві, проведений в обмеженому форматі, та Львівський «BookForum», а також з'явилися нові – «Kyiv Book Fest» та «Kyiv Book Weekend».

Книжковий ринок України демонструє велику стійкість і гнучкість, відповідаючи на потреби часу та набуваючи нових форм. Книга як носій культури залишається невід'ємною частиною суспільного життя. Але попри зростання ринку, гравці розуміють, що основною запорукою розквіту є успіхи Збройних сил України на полі бою. І при зміні ситуації на лінії фронту стан ринку може кардинально змінитися.

Висновки з проведеного дослідження. Попри війну, або радше через війну, станом на початок 2024 року книжковий ринок

України зростає. Відкриваються нові книгарні, а деякі з них б'ють рекорди за площами й кількістю найменувань книг. Розвиваються формати електронної книги та величезними темпами – аудіокниги. Через суспільне неприйняття російської культури й через підписаний закон, російська книжка практично зникла із ринку. Всередині України збільшився попит на українську книжку – як класичну українську літературу, так і на сучасних письменників. У відповідь на цей попит видавництва

видають серії української класики, а також охоче видають навіть авторів-дебютантів. На міжнародній арені є запит на українські історії та українських авторів, але разом із тим бракує фахових нативних перекладачів з української на місцеві мови. Поруч із професійними учасниками ринку розвиваються такі спільноти як книжкові блогери та читацькі клуби. Попри зростання ринку, гравці розуміють, що основною запорукою розквіту є успіхи Збройних сил України на полі бою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єжижанська Т. С. Книжкові видавництва України в умовах перманентної кризи. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 6. С. 29–35.
2. Ситник, В. (2023). Продаж е-книг та аудіокниг в Україні. *Інтегровані комунікації*. № (1 (15)). С. 121–127. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.1516>
3. Вовк, Н. С. 2023. Інструменти популяризації видавничого ринку в Україні: вплив пандемії та воєнних дій. *Інформація та соціум*. (Лис. 2023). С. 78–80.
4. Кваско, А., Сухорукова, О. Стан та тенденції розвитку видавничо-поліграфічної галузі України. *Економіка та суспільство*. № 51 (2023).
5. Шайда, О., Шайда, С. (2023). Експортні перспективи видавничої галузі України в умовах війни. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (May 12, 2023; Kraków, Poland), 38–39. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/957>
6. Ситник, В. О. (2023). Стратегії доступу до контенту в українських цифрових книгарнях (2023). *Обрії друкарства*, №(2(14)), С. 243–254. DOI: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2\(14\).295407](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2(14).295407)
7. Ukrainian Book Institute, Livres Canada Books. *The Ukrainian Book Market: Prospects and Opportunities*. Ottawa, 2021. URL: <https://ubi.org.ua/uk/activity/doslidzhennya/doslidzhennya-2021> (дата звернення: 24.04.2024).
8. Війна і книжки: Український інститут книги презентував дослідження впливу повномасштабного вторгнення на читання українців. URL: <https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/viyna-i-knizhki-ukra-nskiy-institut-knigi-prezentuvav-doslidzhennya-vplivu-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-na-chitannya-ukra-nci> (дата звернення: 24.04.2024)
9. За рік кількість виданих в Україні книжок зменшилася вдвічі – Книжкова палата. URL: <https://chytomo.com/za-rik-kilkist-vydanykh-v-ukraini-knyzhok-zmenshylasia-vdvichi-knyzhkova-palata/> (дата звернення: 22.04.2024)
10. В Україні цього року випуск книжкової продукції зріс на 73%, також побільшало видавців – Мінкульт. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-tsogorich-vipusk-knizhkovoi-produktsii-zbilshivsya-na-73-minkult-22122023-18104> (дата звернення: 21.04.2024)
11. Книжковий 2023: Пів року без російських книжок, з новими книгарнями та в пошуках кадрів. URL: <https://chytomo.com/knyzhkoviy-2023-piv-roku-bez-rosijskykh-knyzhok-z-novymy-knyharniamy-ta-v-poshukakh-kadriv/> (дата звернення: 23.04.2024)
12. Як війна змінила книжкові уподобання українців. Дослідження «Книгарня «Є». URL: <https://forbes.ua/news/yak-viyna-zminila-knizhkovyi-upodobannya-ukraintsiv-doslidzhennya-knigarnya-e-09022024-19113> (дата звернення: 23.04.2024)
13. 12 книг, які найчастіше купували у 2023 році. В лідерах – український детектив із 44 000 проданих примірників та фантастика на 904 сторінки. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/12-knig-yaki-naychastishe-kupevali-u-2023-rotsi-v-liderakh-ukrainski-detektiv-na-44-000-prodanikh-primirnikiv-ta-fantastika-na-904-storinki-29122023-18179> (дата звернення: 23.04.2024)
14. Виторг найбільших книжкових мереж «Книгарня Є» і «КСД» збільшився вдвічі. URL: <https://forbes.ua/news/vitorg-naybilshikh-knizhkovikh-merezh-knigarnya-e-i-ksd-zbilshivsya-vdvichi-12032024-19791> (дата звернення: 20.04.2024)
15. Є-експансія. За 2023 рік «Книгарня Є» відкрила 22 нових магазини та збільшила виторг майже вдвічі до 823 млн грн. План на 2024 – ще 43 книгарні. Яка стратегія у лідера книжкового ритейлу? Інтерв'ю. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/e-ekspansiya-za-2023-rik-knigarnya-e-vidkrila-22-novikh-magazini-ta-zbilshila-vitorg-mayzhe-vdvichi-do-823-mln-grn-plan-na-2024-shche-43-knigarni-yaka-strategiya-u-lidera-knizhkovogo-riteylu-intervyu-23032024-19592> (дата звернення: 20.04.2024)

16. Книжкова палата України. URL: www.ukrbook.net (дата звернення: 20.04.2024)
17. Дохід видавництва «Наш Формат» зріс у 1,7 раза за 2023 рік. URL: <https://forbes.ua/news/dokhid-vidavnistva-nash-format-zris-v-17-raza-za-2023-rik-25032024-20108> (дата звернення: 20.04.2024)
18. Перелік стаціональних книгарень України. ОНОВЛЕНИЙ. URL: <https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/perelik-stacionalnih-knigaren-ukra-ni-onovleniy> (дата звернення: 24.04.2024)
19. На 16-й місяць великої війни в Україні заборонили російські книги. Видавці в очікуванні стрибка, але ринок має декілька дуже серйозних проблем. URL: <https://forbes.ua/money/na-16-misyats-velikoi-viyni-v-ukraini-zaboronili-rosiyski-knigi-vidavtsi-v-ochikuvanni-stribka-ale-u-rinku-e-dekilka-duzhe-seryoznikh-problem-060-72023-14634> (дата звернення: 24.04.2024)
20. Yakaboo торік продав книг на 492 млн грн. Попит – на україномовний та англomовний контент і електронний формат. URL: <https://forbes.ua/news/yakaboo-torik-prodav-knig-na-492-mln-grn-popit-na-ukrainomovniy-ta-anglomovniy-kontent-i-elektronniy-format-12032024-19790> (дата звернення: 24.04.2024)

REFERENCES:

1. Yezhyzhanska T. S. (2023) Knyzhkovi vydavnytstva Ukrainy v umovakh permanentnoi kryzy [Book Publishing in Ukraine Under Permanent Crisis]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 6, pp. 29–35.
2. Sytnyk, V. (2023) Prodazh e-knyh ta audioknyh v Ukraini [Sales of E-books and Audiobooks in Ukraine]. *Intehrovani Komunikatsii – Integrated Communications*, vol. 1(15), pp. 121–127. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.1516>
3. Vovk, N. S. (2023) Instrumenty popularizatsii vydavnychoho rynku v Ukraini: vplyv pandemii ta voiennykh dii [Tools for Popularizing the Publishing Market in Ukraine: The Impact of the Pandemic and War Actions]. *Informatsiia ta Suspil'stvo – Information and Society*, pp. 78–80.
4. Kvasko, A., Sukhorukova, O. (2023) Stan ta tendentsii rozvytku vydavnycho-polihrafichnoi haluzi Ukrainy [The State and Trends of the Publishing and Printing Industry Development in Ukraine]. *Ekonomika ta Suspil'stvo – Economy and Society*, vol. 51.
5. Shayda, O., Shayda, S. (2023) Eksportni perspektyvni vydavnychoi haluzi Ukrainy v umovakh viiny [Export Prospects of the Ukrainian Publishing Industry Under War Conditions]. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (May 12, 2023; Kraków, Poland), pp.38–39. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/957>
6. Sytnyk, V. O. (2023) Stratehii dostupu do kontentu v ukrainskykh tsyfrovyykh knyharniakh [Strategies for Accessing Content in Ukrainian Digital Bookstores]. *Obrii Drukarstva – Horizons of Printing*, vol. 2(14), pp. 243–254. DOI: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2\(14\).295407](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2(14).295407)
7. Ukrainian Book Institute, Livres Canada Books. (2021). *The Ukrainian Book Market: Prospects and Opportunities*. Ottawa, Canada. Retrieved from <https://ubi.org.ua/uk/activity/doslidzhennya/doslidzhennya-2021> (accessed:10.05.2023).
8. Viyna i knyzhky: Ukrainskyi instytut knyhy prezentuvav doslidzhennya vplyvu povnomasshtabnoho vtorhennya na chytannya ukraintsiv [War and books: The Ukrainian Book Institute presented a study on the impact of the full-scale invasion on the reading habits of Ukrainians]. Retrieved from <https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/viyna-i-knizhki-ukra-nskiy-institut-knigi-prezentuvav-doslidzhennya-vplyvu-povnomasshtabnogo-vtorhennya-na-chytannya-ukra-nci> (accessed April 24, 2024).
9. Za rik kilkist vydanykh v Ukraini knyzhok zmeshylasia vdvichi – Knyzhkova palata [Over the year, the number of books published in Ukraine has halved – Book Chamber]. Retrieved from <https://chytomo.com/za-rik-kilkist-vydanykh-v-ukraini-knyzhok-zmeshylasia-vdvichi-knyzhkova-palata/> (accessed April 22, 2024).
10. V Ukraini tsogorich vypusk knyzhkovoї produktsii zris na 73%, takozh pobilshalo vydavtsiv – Minkult [This year, the production of book products in Ukraine increased by 73%, and the number of publishers also increased – Ministry of Culture]. Retrieved from <https://forbes.ua/news/v-ukraini-tsogorich-vipusk-knizhkovoi-produktsii-zbilshivsya-na-73-minkult-22122023-18104> (accessed April 21, 2024).
11. Knyzhkovyi 2023: Piv roku bez rosiyskykh knyzhok, z novymy knyharniamy ta v poshukakh kadriv [Book 2023: Half a year without Russian books, with new bookstores and in search of staff]. Retrieved from <https://chytomo.com/knyzhkovyj-2023-piv-roku-bez-rosiyskykh-knyzhok-z-novymy-knyharniamy-ta-v-poshukakh-kadriv/> (accessed April 23, 2024).
12. Yak viyna zminyla knyzhkovi upodobannya ukraintsiv. Doslidzhennya «Knyharnya «Ye» [How the war changed the book preferences of Ukrainians. A study by "Bookstore "Ye""]. Retrieved from <https://forbes.ua/news/yak-viyna-zminila-knizhkovyi-upodobannya-ukraintsiv-doslidzhennya-knigarnya-e-09022024-19113> (accessed April 23, 2024).

13. 12 knyg, yaki naychastishe kupuvaly u 2023 rotsi. V liderakh – ukrainskyi detektyv iz 44 000 prodanykh prymirnikiv ta fantastyka na 904 storinky [12 books most frequently bought in 2023. Leaders include a Ukrainian detective novel with 44,000 copies sold and a fantasy novel of 904 pages]. Retrieved from <https://forbes.ua/lifestyle/12-knig-yaki-naychastishe-kupuvali-u-2023-rotsi-v-liderakh-ukrainski-detektiv-na-44-000-prodanikh-primirnikiv-ta-fantastika-na-904-storinki-29122023-18179> (accessed April 23, 2024).

14. Vytorg naybilshykh knyzhkovykh merezh «Knyharnya Ye» i «KSD» zbilshyvsvya vdvichi [Turnover of the largest bookstore chains "Bookstore Ye" and "CSD" doubled]. Retrieved from <https://forbes.ua/news/vytorg-naybilshykh-knyzhkovykh-merezh-knygarnya-e-i-ksd-zbilshyvsvya-vdvichi-12032024-19791> (accessed April 20, 2024).

15. Ye-ekspansiya. Za 2023 rik «Knyharnya Ye» vidkryla 22 novykh magazyny ta zbilshyla vytorg mayzhe vdvichi do 823 mln hrn. Plan na 2024 – shche 43 knyharni... [Ye-expansion. In 2023, "Bookstore Ye" opened 22 new stores and nearly doubled its revenue to UAH 823 million. Plan for 2024 – 43 more bookstores. What is the strategy of the leader in the book retail market? Interview.] Retrieved from <https://forbes.ua/lifestyle/e-ekspansiya-za-2023-rik-knygarnya-e-vidkrila-22-novykh-magazyni-ta-zbilshyla-vytorg-mayzhe-vdvichi-do-823-mln-grn-plan-na-2024-shche-43-knygarni-yaka-strategiya-u-lidera-knyzhkovogo-riteylu-intervyu-23032024-19592> (accessed April 20, 2024).

16. Book Chamber of Ukraine. Retrieved from: www.ukrbook.net (accessed April 20, 2024)

17. Dokhid vydavnytstva «Nash Format» zris u 1,7 raza za 2023 rik [The revenue of the publishing house "Nash Format" increased by 1.7 times in 2023]. Retrieved from: <https://forbes.ua/news/dokhid-vidavnytstva-nash-format-zris-v-17-raza-za-2023-rik-25032024-20108> (accessed April 20, 2024).

18. Perelik statsionalnykh knyharen Ukrainy. ONOVLENYI [List of stationary bookstores in Ukraine. UPDATED]. Retrieved from: <https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/perelik-stacionalnih-knygaren-ukra-ni-onovleniy> (accessed April 24, 2024).

19. Na 16-y misyats velikoi viyny v Ukraini zabronyly rosiyski knyhy. Vydavtsi v ochikuvanni strybka, ale rynek maye dekilka duzhe seryoznykh problem [During the 16th month of the great war in Ukraine, Russian books were banned. Publishers are anticipating a jump, but the market has several very serious problems]. Retrieved from: <https://forbes.ua/money/na-16-misyats-velikoi-viyni-v-ukraini-zaboronili-rosiyski-knigi-vidavtsi-v-ochikuvanni-strybka-ale-u-rinku-e-dekilka-duzhe-seryoznykh-problem-06072023-14634> (accessed April 24, 2024).

20. Yakaboo torik prodav knyhy na 492 mln hrn. Popit – na ukrainomovnyy ta angломovnyy kontent i elektronnyy format [Last year Yakaboo sold books worth UAH 492 million. Demand for Ukrainian and English content and electronic format]. Retrieved from <https://forbes.ua/news/yakaboo-torik-prodav-knig-na-492-mln-grn-popit-na-ukrainomovnyy-ta-angломovnyy-kontent-i-elektronnyy-format-12032024-19790> (accessed April 24, 2024).